

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR
Pszichológia Doktori Iskola
Fejlődés- és Klinikai Pszichológia Doktori Program

**A házastársi kapcsolat, a párkapcsolati elégedettség narratív pszichológiai
tartalomelemzéssel és pszichometriai eszközökkel történő vizsgálata,
tekintettel a családi életciklusokra**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Kovács Réka Rozália

Témavezetők:

Prof. Dr. Bagdy Emőke

Prof. Dr. Péley Bernadette

Pécs, 2012

Problémafelvetés, a disszertáció struktúrája

A disszertációban a házastársi kapcsolat többirányú megközelítésére vállalkozunk, a kapcsolati elégedettséget meghatározó tényezőket a családi életciklusok sajátos feladatainak, terheinek figyelembevételével vizsgáljuk.

Az **elméleti alapvetés** a disszertáció gerincét képező kutatások alapfogalmaihoz, kérdésfeltevéséhez kapcsolódik. Elsőként a társas támogatás életminőségre gyakorolt hatását taglaljuk, majd házasság-definíciókat és házasságkötés/válás statisztikai adatokat ismertetünk. A házastársi kapcsolatról szóló fejezetben a hasonlóságon, illetve a komplementaritáson alapuló társválasztásról írunk, kitérünk a házastársi kapcsolat fejlődésének szakaszaira, a házastársi konfliktusforrásokra, a kollúzió-koevolúció elméletre, majd a házasságterápia, tanácsadás lehetőségeire. A házasság stabilitása és minősége fogalmak közötti különbségtétellel indítjuk a házastársi kapcsolattal való elégedettség néhány hatótényezőjének ismertetését: a nemi különbségeket, az életkor és a családi életciklus szerepét, majd a személyiség, az énkép és társkép, a kötődés, az érzelmek, a gyermekkori traumák (pszichés problémák, szülők válása), házasságkötés előtti élettársi kapcsolat és végül a hit, a vallásgyakorlás szerepét részletezzük. A család fejlődése című fejezet életciklus-szemléletet képvisel, családi életciklus modelleket mutatunk be (kiemelten a Hill–Rodgers modellt), majd a szülőképe társképre és istenképre gyakorolt hatásáról, transzgenerációs folyamatokról írunk. A hetedik fejezet a narratív pszichológiai tartalomelemzést vezeti be, ismerteti a kutatásban vizsgált szelf- és mi-referencia, pozitív/negatív érzelmek, pozitív/negatív értékelés tartalmi kategóriáknak megfelelő nyelvi markereket és pszichológiai jelentésüket.

A dolgozatban két, házasságban élő személyekkel végzett vizsgálatot ismertetünk.

Az **első vizsgálat** módszere a narratív pszichológiai tartalomelemzés, kiegészítve kérdőíves eljárással. A kutatás alapját 80 házasságban élő személlyel készített interjú képezi. Az eredmények feldolgozása három egységben történik:

1. Az interjú négy, tematika szerint eltérő epizódját (megismerkedés, pozitív csúcsmélynyek, megoldott problémák, megoldatlan problémák) hasonlítjuk össze szelf-referencia, mi-referencia, pozitív/negatív érzelmek és pozitív/negatív értékelés tartalmi kategóriák szerint.

2. Az idősebb generáció férj és feleség tagjai szignifikánsan elégedettebbek a kapcsolatukkal a fiatal házastársakhoz képest. Célunk az elégedettségi eltérés megragadása a szelf- és mi-referencia, pozitív/negatív érzelmek, pozitív/negatív értékelés nyelvi markereinek szintjén.

3. Mindkét életciklust (generációt) képviselő csoport esetében hasonló a házastársak kapcsolati elégedettsége (a fiatal házastársak elégedettsége megfelelő, az idős házastársak magas elégedettséget mutatnak). Célunk megvizsgálni, hogy a hasonló elégedettséget a házastársak mintázatainak komplementaritása, avagy hasonlósága (szimmetriája) biztosítja.

A **második vizsgálat** eredményeinek elemzése két egységre osztható, az **első rész** a párkapcsolati elégedettségre ható számtalan tényező közül górcső alá veszi a nemi különbségeket, az elégedettség házasságtartam szerinti változását, a házasságkötés előtti élettársi viszony erejét, elemzi a kétpólusú énkép, társkép, istenkép szerepét. A **második rész** a házastársi kapcsolat vizsgálatát más szemszögből közelíti: feltételezi az énkép és társkép hasonlóságát a házasságtartam függvényében, feltételezi, hogy a párválasztás nem a véletlen műve: a társképünk összefüggést mutat az ellentétes nemű szülő képével. Feltételezi, hogy az anya-, illetve apaképünk a kezdeti tapasztalatok, kötődési mintázatok hatására alakítja az istenképünket, és feltételezi, hogy az önmagát és a társát értékelő, megbecsülő személynek szeretőbb, elfogadóbb az istenképe.

Mindkét kutatás esetében az eredmények értékelése külön fejezetben történik, majd a dolgozat végén összegezzük a jelentősebb eredményeket, írunk a két kutatás során felmért, de a disszertáció keretei között fel nem dolgozott további vizsgálati lehetőségekről. A **személyes reflexiókról** szóló fejezet a narratív kutatás alapját képező 80, fiatal és idős házaspárokkal végzett interjú tapasztalatairól, szubjektív megéléséről szól.

Kulcsszavak

Házasság, házastársak, házasságtartam, családi életciklus, generációk, párkapcsolati elégedettség, narratív pszichológiai tartalomelemzés, szelf-referencia, mi-referencia, érzelmek, értékelés, énkép, társkép, anyakép, apakép, istenkép

ELMÉLETI BEVEZETŐ

Az emberek 90–95%-a legalább egyszer megházasodik élete folyamán, ami azt támasztja alá, hogy a házasság szükségszerű az embernek a boldogsága, testi-lelki jólléte, személyiségfejlődése, önkibontakoztatása szempontjából (Horváth-Szabó, 2007). A KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének „*Életünk fordulópontjai*” (2012) elnevezésű kutatás adatai szerint a házasság ma is a legnépszerűbb életforma, az 50 év alatti válaszadók egyértelműen a házasságot javasolják követendő életformának a fiatalok számára. 2001 és 2009 között csak kis mértékben nőtt azon személyek száma, akik az élettársi kapcsolatot hosszútávon is jobbnak gondolják, mint a házasságkötést.

A házastársi kapcsolat fontosságát támasztja alá Szél (2008), aki arra a következtetésre jutott, hogy az egyedül élők a párkapcsolatot hiányolják a leginkább, a házasságban élők pedig ennek tudják be a sikerüket.

A házastársi kapcsolattal való elégedettség

A házastársi elégedettség számos tényező összhatásaként jön létre, a következőkben néhány kutatás eredményét összegzem.

Olson és munkatársai (2011) szerint a jó házassághoz a következők szükségesek: kommunikációs, konfliktusmegoldó képesség, személyiségbeli, értékorientációban és vallásban történő megfelelés, kielégítő szexuális élet. Myers (2000) a hívő közösséghez való tartozást, a pozitív személyiségvonásokat (optimizmus, önbecsülés, saját élet fölött érzékelt kontroll) és a kedvükre való tevékenységeket találta meghatározónak. Holmberg és MacKenzie (2002) a normatív előírások szerepét emeli ki. Minnotte és munkatársai (2010) arra hívják fel a figyelmet, hogy a párkapcsolati elégedettség férjeknél, feleségeknél egyaránt összefügg a befektetett érzelmi munkával. Hall és Hall (2011) az áldozatvállalási készség meghatározó szerepére következtet. Mathews (2002) azt találta, hogy a gyerekvállalás pozitívan, míg a házasság időtartama negatívan hat a kapcsolati elégedettségre, valamint összefüggést talált a kapcsolattal és a szexualitással, munkamegosztással való elégedettség között. Sasso (2010) félig strukturált interjúval és kérdőívekkel mért fel felnőtteket, arra volt kíváncsi, hogy az őket felnevelő szülők arányosan megosztott feladatvállalása miként hat a gyerekeik aktuális felnőtt nemi szerep identitására és kapcsolati elégedettségére. A kutató arra a következtetésre jutott, hogy a szülők egyenlő munkamegosztása a gyerekeik rugalmas nemi szerep identitásával és magas kapcsolati elégedettségével jár együtt. Randall és Bodenmann

(2009) a stressz házastársi elégedettséget és házasságtartamot fenyegető hatásaira mutatnak rá.

A férjek és a feleségek elégedettségét és elégedetlenségét okozó tényezők közötti különbségeket és hasonlóságokat Stinnett és Stinnett (1995, id. Horváth-Szabó, 2007) foglalta össze. Az 1. táblázat felsorolásából érdemes odafigyelni a férjek és feleségek elégedettségét/elégedetlenségét okozó tényezők hasonlóságára, valamint arra, hogy mindkét nem elégedetlenségét elsősorban a szexuális és anyagi problémák idézik elő, majd mindkettőnél megjelennek a gyerekkel kapcsolatos problémák, ami arra utal, hogy ketten mint szülőpár nem tudnak megfelelően megbirkózni a szülőszereppel.

Elégedettséget okozó tényezők		Elégedetlenséget okozó tényezők	
<i>Férjek szerint</i>	<i>Feleségek szerint</i>	<i>Férjek szerint</i>	<i>Feleségek szerint</i>
Mély barátság	Mély barátság	Szexuális problémák	Szexuális problémák
Mély összetartozás	Személyes fejlődés	Anyagi problémák	Anyagi problémák
Közös érdeklődés, cél, életstílus	Érzelmi támogatás	A gyerek viselkedése	A férj munkaterhelése
Közös feladatok	Anyaság élménye	Személyes szabadság	A gyerekkel kapcsolatos problémák
Apaság élménye	Biztonság, védettség		

1. táblázat: Házastársak elégedettségét/elégedetlenségét meghatározó tényezők

Az életciklus szemlélet

A *családi életciklus* fogalmát Haley 1973-ban vezette be a családról való gondolkodásmódba, mellyel felhívta a figyelmet a családi rendszer folyamatos változásának, alkalmazkodásának szükségességére, arra, hogy a családoknak időszakonként új feladatokkal, terhekkel kell megküzdenie, melyek egységesnek mondhatók. Komlósi (2009) megfogalmazásában *családi életcikluson* azokat az időszakokat kell értenünk, amikor a gyerek fejlődése a család addigi életében változtatást követel. Az életciklus-váltások komoly lélektani terheket rónak a családtagokra, és a következő életszakasz boldogsága vagy boldogtalansága azon is múlik, hogy miként tudják ezt a krízist közösen megoldani.

Az *életciklus szemlélet* egy gondolkodási keret a család kulturális és társadalmi normák talaján való működéséről (Barnes, 1991), pozitívan mutatja be a család két egyidejű képességét: stabilitás-folytonosság fenntartása, valamint képesség a fejlődésre, változásra (Goldenberg, 2008).

A disszertációban ismertetett mindkét kutatás szempontjából Hill és Rodgers (1964) életciklus modellje a kiemelkedő, ugyanis eszerint történt a felmért minta szelekciója, illetve a vizsgált csoportok elkülönítése. Az egyes szakaszokba való besorolás minden esetben az elsőszülött gyerek életkora szerint történik.

A Hill–Rodgers modell a családi élet fejlődését nyolc szakaszra bontja:

- 1.) Újonnan házasodott pár, gyermek nélkül
- 2.) Csecsemőt és/vagy kisgyermeket (0–3 éves korig) nevelő család
- 3.) Óvodáskorú (3–6 éves) gyermeket nevelő család
- 4.) Iskolás (6–14 éves) gyermeket nevelő család
- 5.) Serdülő (14–18 éves) gyermeket nevelő család
- 6.) Felnövekedett gyermeket kibocsátó család
- 7.) Magukra maradt, még aktív (munkahellyel rendelkező) szülők családja
- 8.) Idős házaspár családja nyugdíjazás után

A VIZSGÁLATOK BEMUTATÁSA

I. VIZSGÁLAT:

Eltérő családi életciklushoz tartozó házastársak kapcsolati elégedettségének narratív eszközökkel történő vizsgálata

Kérdésfelvetések és hipotézisek

A. A házaselet-interjú négy epizódjának (megismerkedés, pozitív csúcsmények, megoldott problémák, megoldatlan problémák) **tematika** szerinti vizsgálata **nemek, generációk** és **narratív pszichológiai tartalomelemzési kategóriák** mentén

A.1. Hipotézis: Feltételezzük, hogy különbség van a vizsgált tartalmi kategóriák nyelvi markereinek gyakoriságában a házasság-epizódok tematikája szerint.

A.2. Hipotézis: A **megoldatlan problémák** elbeszéléseiben alacsonyabb **szelf-** és **mi-referencia** szint, kevesebb **pozitív érzelem/több negatív érzelem, kevesebb pozitív értékelés/több negatív értékelés** jelenik meg a többi epizódhoz (megismerkedés, pozitív csúcsmények, megoldott problémák) képest.

B. A férjek és feleségek párkapcsolati elégedettsége **generációk (családi életciklusok)** szerint:

A *Kapcsolati Elégedettség Skála* (Hendrick, 1998, 1988) eredményei szerint (ld. I.7.A fejezet), noha a négy csoport kapcsolati elégedettsége egyaránt átlagon felülinek mondható, a

nemek életciklus (generáció) szerinti hasonlításakor azt találtuk, hogy az *idős férfiek szignifikánsan elégedettebbek a kapcsolatukkal a fiatal férfiekhez viszonyítva* ($p=0,001$), valamint az *idős feleségek szintén szignifikánsan magasabb elégedettséget mutatnak a fiatal feleségekhez képest* ($p<0,01$). Arra vagyunk kíváncsiak, hogy a házasság-elbeszélések négy epizódjában (megismerkedés, pozitív csúcserőlmények, megoldott, megoldatlan problémák) vizsgált narratív változók (szelf- és mi-referencia, pozitív/negatív érzélem, pozitív/negatív értékelés) mentén megragadható-e a két családi életciklushoz tartozó házaspárok (idős férfiek–fiatal férfiek, idős nők–fiatal nők) kapcsolati elégedettségének különbsége. Az elbeszélések nyelvi markereinek vizsgálata, a kérdőív eredményeinek megfelelően, nemek és generációk szerinti bontásban történik.

Az előzőekben leírtak értelmében, valamint szakirodalmi adatokra alapozva feltételezzük, hogy:

B.1. Hipotézis: A két életciklushoz (generációhoz) tartozó házaspárok kapcsolati elégedettségének nemek szerinti különbsége megjelenik az elbeszélésekben vizsgált narratív pszichológiai tartalomelemzési kategóriák (szelf- és mi-referencia, pozitív/negatív érzelmek, pozitív/negatív értékelés) nyelvi markereinek szintjén is.

B.2. Hipotézis: A fiatal generáció alacsonyabb kapcsolati elégedettségéből kiindulva feltételezzük, hogy az elbeszélésekben szignifikánsan több negatív érzélem és értékelés jelenik meg az idősebb generációhoz viszonyítva, valamint az idősebb generáció tagjainak elbeszéléseiben több pozitív érzélem és értékelés azonosítható.

B.3. Hipotézis: Feltételezzük, hogy az idős generációhoz tartozó házastársak esetében alacsonyabb a szelf-referenciára és magasabb a mi-referenciára utaló nyelvi jelek mennyisége a fiatal generációhoz képest.

C. Fiatal és idős házastársak narratív pszichológiai tartalomelemzési kategóriák szerinti mintázatainak *komplementaritása, avagy szimmetriája:*

A férfiek és a feleségek kapcsolati elégedettségének elemzése következtében mindkét életciklushoz (generációhoz) tartozó házastárs-csoport esetében eltérő szinteken, de *hasonló kapcsolati elégedettségről* számolhatunk be. A fiatal házastársak *megfelelő*, az idős házastársak *magas* kapcsolati elégedettséggel rendelkeznek (Hendrick, S.S.: *Kapcsolati Elégedettségi Skála–RAS*). A matematikai statisztika segítségével arra keressük a választ, hogy a házastársak hasonló kapcsolati elégedettsége a tartalmi kategóriák által leírt mintázatok *komplementaritásában, avagy szimmetriájában* (hasonlóságában) köszön vissza.

Vizsgálati személyek

A kutatásban 20 fiatal és 20 idős házaspár vett részt (N=80). A fiatal nők átlagéletkora: $30,3 \pm 3,57$ év (a legfiatalabb nő 23 éves, a legidősebb 37 éves), a fiatal férfiak átlagéletkora $31,8 \pm 3,27$ év (min. 26 év, max. 37 év), az idős nők átlagéletkora: $65,3 \pm 6,82$ év (min. 57 év, max. 79 év) és az idős férfiak átlagéletkora: $70,65 \pm 6,77$ év (min. 61 év, max. 83 év). A fiatal pároknál a házasságok átlaga $4,15 \pm 2,25$ év (min. 1 év, max. 10 év), az idős párok esetében $42,47 \pm 11,95$ év (min. 36, max. 56,5 év).

Hill és Rodgers (1964) *családi életciklus modellje* alapján a mintát két életciklus jellemzői szerint szelektáltuk, valamelyik életciklushoz való tartozás feltétele volt a kutatásban való részvételnek. A következő szelekciós kritériumok érvényesültek:

- *Fiatal házastársak*: csecsemőt és/vagy kisgyermeket (0–3 éves) nevelnek. Több gyerek esetén az elsőszülött életkora legtöbb három éves, tehát még nem jár óvodába.
- *Idős házastársak*: nyugdíjazás után, a gyermekük már önállósult, kirepült a családi fészekből („üres fészek” fázis).

Alkalmazott módszerek, eszközök

1. *Félig strukturált interjú* (ld. Ehmann, 2002, 110.o.): az instrukcióban a vizsgált személyeket az alábbi négy, házasságával kapcsolatos epizód történeteinek szabad elmesélésére kértem:
 - *Megismerkedésük története, emlékezetes élménye*
 - *Pozitív csúcselmények történetei*
 - *Közös megpróbáltatások történetei, melyekkel sikerült megküzdenni (megoldott problémák)*
 - *Közös megpróbáltatások történetei, melyekkel nem sikerült megküzdenni (megoldatlan problémák)*
2. *Kapcsolati Elégedettség Skála* (Hendrick, 1998, 1988, RAS)
3. *Szociodemográfiai és egyéb kérdések*

Az eredmények feldolgozásának menete és módszerei

1. Narratív kategorikus tartalomelemzés (NarrCat)

A házaspárok interjúit a szelf-referencia, a mi-referencia, az érzelmek (pozitív/negatív) és az értékelés (pozitív/negatív) narratív változók szerint. Külön egységekként kezeltük a következő négy, tematika és irányultság szerint eltérő, házasság-

epizódot: megismerkedés, pozitív csúcserőlmények, megoldott és megoldatlan problémák. Az első három epizód pozitív, az utolsó negatív töltetű elbeszéléseket összesít. Tehát, elemzéseket epizódok szerint és teljes szövegtörzshöz viszonyítva egyaránt végeztünk, mindvégig figyelemmel kísértük a nemekre (férj/feleség) és az életciklusokra, generációkra (idős/fiatal) vonatkozó különbségeket.

Az interjúk szó szerint leírt szövegeinek automatizált elemzése (a változók azonosítása) a *NooJ* nyelvtechnológiai programmal történt (Silberstein, 2009), ami lehetővé tette a pszichológiai jelentéssel bíró mintázatok nyelv alapú azonosítását. A találatok pszichológiai modulonkénti összesítését az *Atlas.ti* program végezte.

2. Az adatok statisztikai feldolgozása

A narratív pszichológiai kategóriák tartalomelemzés során nyert gyakorisági adatait az SPSS statisztikai program 17.0 változatával dolgoztuk fel, paraméteres (kevert mintás varianciaanalízis, összetartozó mintás varianciaanalízis, független mintás t-próba) és nemparaméteres (Mann-Whitney U-próba, Wilcoxon-próba) eljárásokat alkalmazva.

Az eredmények összegzése és megbeszélése

A házasság-interjú négy epizódjának (megismerkedés, pozitív csúcserőlmények, megoldott problémák, megoldatlan problémák) tematika szerinti vizsgálata nemek, generációk és narratív pszichológiai tartalomelemzési kategóriák mentén

Az epizódok SZELF-REFERENCIA, NEM ÉS GENERÁCIÓK szerint

Az interjú négy epizódját **szelf-referencia**, **nemi hovatartozás** és **generációk** szerint hasonlítva, a szelf-referencia szerint igazolható eltérést találtunk az epizódok között ($F(2,68; 204)=5,35; p<0,01$), a többi hatás nem volt statisztikailag kimutatható, ami arra utal, hogy a négy csoport (fiatal férfiak, fiatal nők, idős férfiak, idős nők) elbeszéléseiben hasonló mértékben fordulnak elő a szelf-referencia nyelvi jegyei. Eredményünk eltér Pennebaker és munkatársai (2003) következtetésétől, miszerint egészséges felnőtteknél az életkor előrehaladtával csökken a szelf-referencia. Hargitai (2008) betegcsoportok (tumor coli, major depresszió) vizsgálatában azt találta, hogy az életkorral növekszik a szelf-referencia gyakorisága, melyet a szenvedés tényével magyaráz. Pennebaker és Lay (2002), valamint Weintraub (1981) szintén arra a következtetésre jutott, hogy depresszióban megnő a szelf-fókusz mértéke.

Jelen kutatás eredménye, miszerint az életkor, mint független csoportosító változó, nem hat a szelf-referencia mértékére, a vizsgálatban résztvevő házastárs-csoportok életciklus-

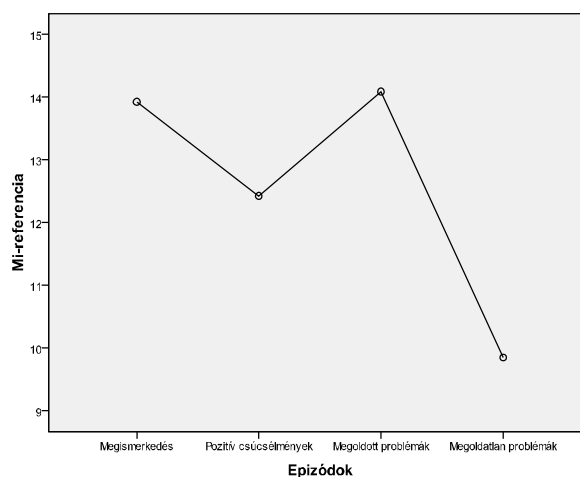
sajátosságainak tulajdonítható. Úgy tűnik, hogy mivel a fiatal és az idős házastársak egyaránt **sine morbo, jól működő társkapcsolatban élnek**, a szelf kevésbé hangsúlyos. A két generáció párkapcsolati elégedettségét hasonlítva az idős férfiak és feleségek, akik átlagosan 42,47 éve házasok, szignifikánsan magasabb kapcsolati elégedettségről számolnak be, mint a fiatalok, akik átlagosan 4,15 éve élnek házasságban. A korábbi kutatások (Hargitai, 2008; Pennebaker és Lay, 2002; Weintraub, 1981) szenvedésnyomással kapcsolatos eredményeit figyelembe véve, úgy tűnik, hogy az időskori betegségek, veszteségek okozta szenvedést, és az ezzel járó énközpontúságot *felülírja a társas támogatással, a kapcsolattal való elégedettség*, melynek következtében elkerülhető az időskori elmagányosodás, én-beszűkülés, szélsőséges esetben egoizmus, a birtoklás dominanciája. Ez az eredmény azért is figyelemreméltó, mert az élettörténeti elbeszélések természetesen az én nézőpontjáról, élményeiről, tapasztalatairól szólnak (László, 2005).

Az epizód-tematika és a szelf-referencia kapcsolatára fókuszálva, további eredmény, hogy a *megismerkedés történetek* szignifikánsan *több szelf-referenciát* tartalmaznak ($M=26,92$), mint a *pozitív csúcselmények* történetei ($M=17,60$; $p<0,05$), és mint a *megoldatlan problémák* történetei ($M=16,90$; $p<0,01$). Ez az eredmény arra enged következtetni, hogy mivel a *megismerkedés helyzetére* való visszaemlékezéskor mind a négy házasság csoportnál hasonlóan megnőtt az egyes szám első személy használata, a párkapcsolat kezdetén, az ismerkedéskor, az egyéni nézőpont van előtérben, továbbá a megismerkedés során átélt élményekben az egyén saját szerep-tudatosítása és jelentőség-érzése jut kifejezésre nemtől, az azóta eltelt időszaktól függetlenül. A közös *pozitív csúcselmények* alacsony szelf-értéke arra utalhat, hogy ezekben a kivételes helyzetekben, pillanatokban (például gyermekek születése, házasságkötési ceremónia) a fókusz túlmutat a szelf határain, csökken az egyéni jelentőség, a házastársak „önfeledtek”. A *megoldatlan problémák* történeteinek alacsony szelf-értéke a kudarc én-től való távolítására, a személyiség „védekezésére” utalhat, melynek funkciója a sikertelenség, a kudarc okozta feszültség elviselésének könnyítése, ugyanis a megoldatlan problémák helyzeteiben alacsony az önbecsülés és a kontroll érzése. Ez az eredmény egybeesik Weiner (1974) kudarc attribúciójával, miszerint a kudarcot külső okoknak, a sikert inkább belső-állandó okoknak tulajdonítjuk.

A szelf-referencia vizsgálatát, az elbeszélések tartalmának függvényében, alátámasztja Hargitai és munkatársai (2005, 18.o.) következtetése is, miszerint a magas szelf-referencia nem csak a depresszióra jellemző intrapszichés dinamikával kapcsolható össze, hanem az elbeszélés tartalmától is függ.

Az epizódok MI-REFERENCIA, NEM ÉS GENERÁCIÓK szerint

Az eredmények azt mutatják, hogy az epizódok **mi-referencia** szerint szignifikánsan különböznek ($F(3, 228)=4,32$; $p<0,01$), a **nemi hovatartozás**, az **életkor**, valamint a lehetséges interakciók hatása a statisztika eszközeivel nem igazolható. Figyelemre méltó eredmény, hogy a *megoldatlan problémák* ($M=9,85$) történeteiben szignifikánsan alacsonyabb mi-referencia érték jelenik meg a *megoldott problémák* ($M=14,08$; $p<0,05$) és a *megismerkedés történetekhez* képest ($M=13,92$; $p<0,01$) (ld. 1. ábra):

1. ábra: Az epizódok mi-referencia szerint

Ez az eredmény arra utal, hogy a *megoldatlan problémák* helyzeteiben megjelenő kudarcézés hatására háttérbe szorul, gyengül a házastársi „mi-tudat”, a házassággal való azonosulás, az együvé tartozás érzése, ugyanis a közös megoldatlan problémák azt az üzenetet közvetítik, hogy a házaspár együtt eredménytelennek, hatástalannak, cselekvésképtelennek bizonyult az adott helyzetekben. Az eredmény kapcsán arra gondolhatunk, hogy a sorozatos, hosszú ideig fennálló megoldatlan problémák elvezetnek a házasság „elhalásához”, megszakadásához. További fontos eredmény, hogy a *megoldott problémák* elbeszéléseiben a *legmagasabb a mi-referencia érték* a négy epizód közül, ami egyértelműsíti, hogy nem a problémák hiánya, hanem a *közösen megoldott nehézségek összessége* erősíti a közös házastársi identitást, az összetartozást, a házastársi szövetséget.

Érdekes eredmény, hogy a *megismerkedés történetekben* a **szelf-referenciához** hasonlóan magas a **mi-referencia** érték is. A magas szelf-referencia a kapcsolat kezdetére utal, amikor még kevés a közös élmény, így természetesen az én megélései vannak előtérben, azonban a régmúlt történetek elbeszélései a jelenben zajlanak, a jelenről is szólnak, amikor a vizsgált személyek már évek óta jól funkcionáló házasságban élnek párjukkal, mely megnöveli a megismerkedés történetek mi-referenciára utaló nyelvi markereinek mennyiségét.

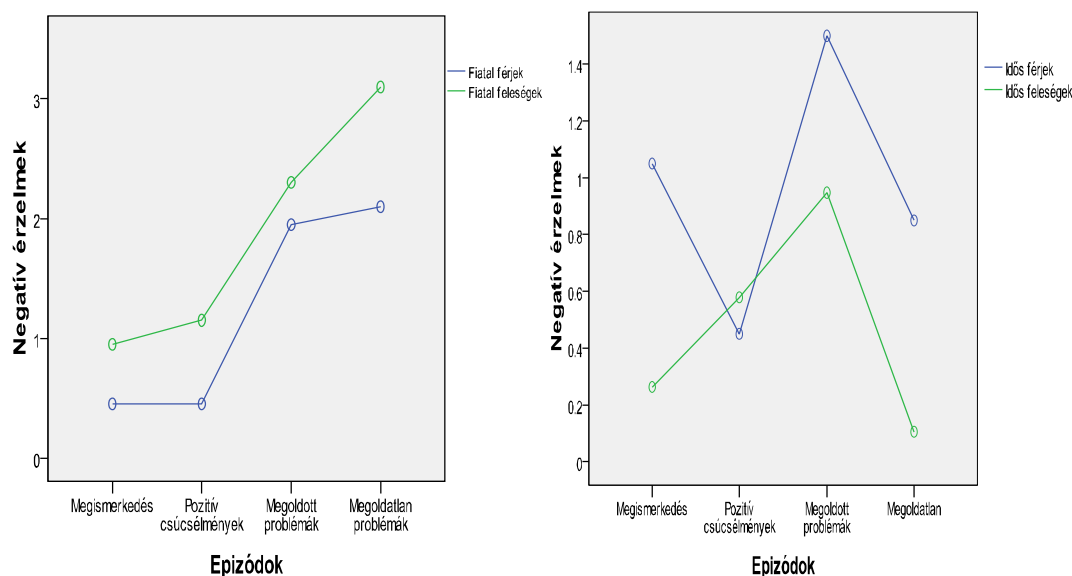
Az epizódok POZITÍV ÉRZELMEK, NEM ÉS GENERÁCIÓK szerint

A **pozitív érzelmek** szerint az epizódok között erős szignifikáns különbség van ($F(2,60; 198)=8,29; p<0,001$), **nemek** és **generációk** szerint nincs statisztikailag kimutatható eltérés. A *megoldatlan problémák* elbeszéléseiben ($M=0,98$) szignifikánsan *kevesebb pozitív érzélem* jelenik meg a *megismerkedés* ($M=2,17; p<0,001$) és a *pozitív csúcstelmények* ($M=2,27; p=0,001$) történeteire viszonyítva. Az eredmények a fiatal és az idős házastársak esetében egyaránt arra utalnak, hogy a közös megoldatlan problémákhoz alig társul pozitív érzélem, ami az előbbieken már leírt kudarcézés erősségét támasztja alá. A megismerkedés és a pozitív csúcstelményekhez kapcsolódó pozitív érzelmek jelenléte egyértelmű, ugyanis jól működő házasságokról van szó. Konfliktusokkal terhelt házasságok esetén a pozitív érzelmek jelenlétének aránya változhat.

Az epizódok NEGATÍV ÉRZELMEK, NEM ÉS GENERÁCIÓK szerint

A **negatív érzelmek** szerinti vizsgálva a házasság-epizódokat, szignifikáns interakciót találtunk az **életkorral** ($F(2,12; 159)=3,99; p<0,05$), ami arra utal, hogy az epizódokban megjelenő negatív érzélem mentén a két életkorcsoport (generáció) eltérő mintázatot mutat.

A csoportok közötti különbségeket vizsgálva, az **ÉLETKOR** ismét erős szignifikáns főhatást jelez, valamint érdekes eredmény az **ÉLETKOR*NEM** interakció szignifikanciája ($F(2,12; 159)=3,30; p>0,05$), ami arra utal, hogy a negatív érzelmek szempontjából generációnként (fiatal/idős) eltérés van a férfiak és a nők között. Tehát a negatív érzelmekkel kapcsolatosan többértémen kell értelmeznünk az eredményeket.

2. ábra: A fiatal férjek és feleségek (bal ábra), valamint az idős férjek és feleségek (jobb ábra) epizódjaiban megjelenő negatív érzélem

Elsőként megvizsgáltuk az egyes csoportok epizódok szerinti mintázatát, és azt találtuk, hogy a negatív érzelmek jelenléte szempontjából a *fiatal feleségek*, az *idős feleségek* és az *idős férfiek* esetében nincs statisztikailag igazolható eltérés az epizódok között. A *fiatal férjknél* a *megoldatlan problémák* ($M=2,10$) történeteiben szignifikánsan több negatív érzelmek jelennek meg a *megismerkedés* ($M=0,45$; $p<0,05$) és a *pozitív csúcsmélyépek* ($M=0,45$; $p<0,05$) történeteikhez viszonyítva. További tendencia szintű eredmény, hogy a *fiatal férfiak megoldott problémáinak* ($M=1,95$) történeteiben is több negatív érzelmek található a *pozitív csúcsmélyépekhez* képest ($M=0,45$; $p<0,10$). Ez az eredmény, miszerint a fiatal férfiak több negatív érzelmekkel reagálnak a megoldatlan és a megoldott problémás helyzetekre egyaránt a feleségekhez, valamint az idős házastársakhoz képest, elgondolkodtató, főként a megoldott problémák esetében is megjelenő magas negatív érzelmi szint miatt. Az érzelmek erős negatív valenciája arra hívja fel a figyelmet, hogy a *fiatal férfiak* kevés optimizmussal, nyitottsággal, alacsony önértékeléssel néznek a házasságban felmerülő problémák elé akkor is, ha azokon sikerül túljutni (Fülöp–László, 2006).

Házastársak negatív érzelmeinek hasonlítása generációk szerint

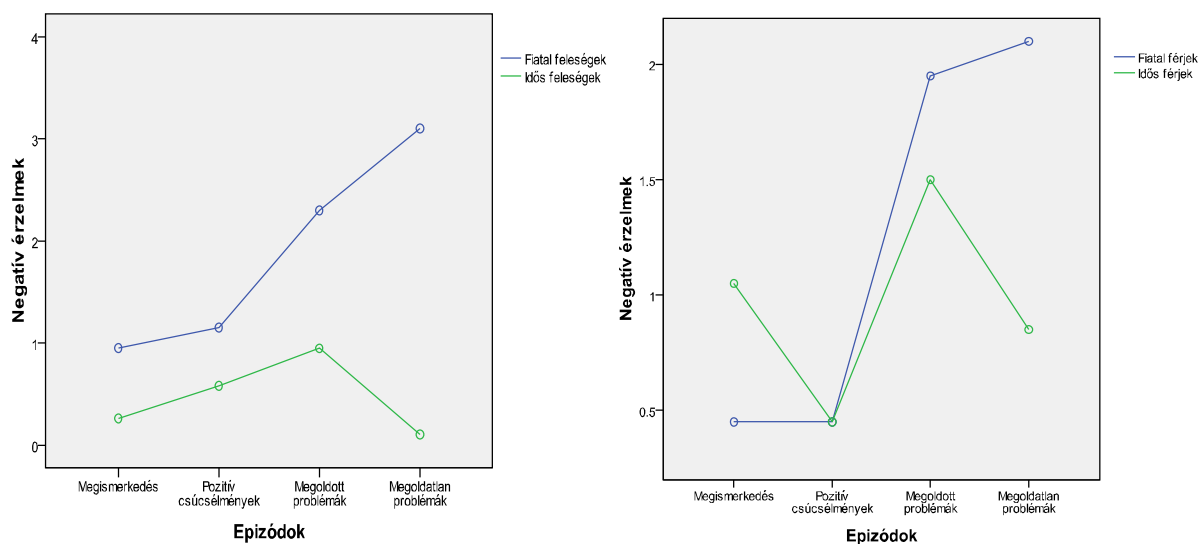
A *fiatal férjeket* és *feleségeket* az elbeszéléseikben megjelenő negatív érzelmek szerint hasonlítva azt találtuk, hogy a feleségek negatív érzelmi értékei magasabbak, azonban a férjekhez viszonyított különbség statisztikai adatokkal nem igazolható. Az *idős házaspárok* negatív érzelmeit hasonlítva, három epizód esetében a férjek értékei a magasabbak, azonban szignifikáns eltérést a *megismerkedés történeteknél* találtunk ($t(23,58)=2,14$; $p<0,05$). Bagdy (2007) szerint az életkor előrehaladtával testi és lelki változásokon megy keresztül a pár: a nő maskulinizálódik, a férfi gyengül, feminizálódik. Ennek fényében a kutatás eredménye arra utalhat, hogy az *idős, nyugdíjas férfiek* (átlagéletkor: 70,65; min. 61 év, max. 83 év) inkább rászorulnak a feleség gondoskodására, támaszára, a házasság-történetek negatív érzelmei mentén a ráutaltság, kiszolgáltatottság érzésének nehéz viselése jelenik meg. A negatív érzelmi valencia alacsony optimizmusra, önértékelésre utalhat (Fülöp–László, 2006).

A negatív érzelmek generációs és nemi hovatartozás szerinti eltérései

A **fiatal** és **idős feleségek** epizódjainak negatív érzelmek szerinti hasonlításakor az összetartozó mintás varianciaanalízis az **életkor** erős főhatását jelezte ($F(1, 37)=12,49$; $p=0,001$). A *megismerkedés* ($t(27,31)=2,46$; $p<0,05$), a *megoldott problémák* ($t(38)=2,21$; $p<0,05$) és a *megoldatlan problémák* ($t(19,48)=2,35$; $p<0,05$) történeteiknél találtunk

szignifikáns eltérést, mindhárom esetben a *fiatal nőknél szignifikánsan több negatív érzelm* jelenik meg. Joggal feltételezhetjük, hogy az idős és a fiatal feleségek negatív érzelmeinek eltérése az egyik indoka a *Kapcsolati Elégedettség Skála* (Hendrick, S.S., 1998, 1988) eredményének, miszerint az idős feleségek szignifikánsan elégedettebbek a kapcsolatukkal a fiatal feleségekhez képest.

A **fiatal** és az **idős férjek** negatív érzelmi gyakoriságait elemezve, a *megoldatlan problémák* esetében találtunk tendencia-jellegű különbséget ($t(38)=1,68$; $p=0,10$): a fiatal férjek negatív érzelmei mutatnak magasabb szintet, ami arra utalhat, hogy a megoldatlanság feszültségét, frusztrációját nehezebben viselik az idős férjekhez képest. Ez az eredmény is hozzájárul a *Kapcsolati Elégedettség Skála* (Hendrick, S.S., 1998, 1988) által jelzett generációs különbség megértéséhez, miszerint az idős férjek kapcsolati elégedettsége szignifikánsan magasabb a fiatal férjek elégedettségénél (ld. 3. ábra).

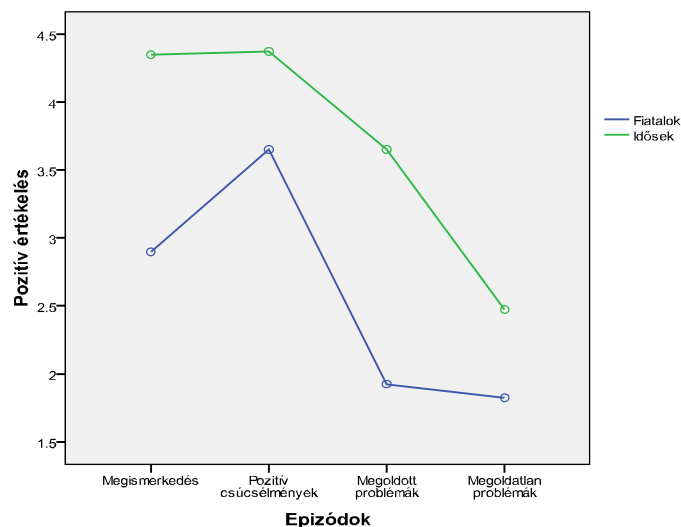
3. ábra: A feleségek és a férjek negatív érzelmek szerinti generációs különbségei

Az idős feleségek és férjek magasabb kapcsolati elégedettsége a fiatal házastársakhoz viszonyítva Hill és Rodgers (1964) életciklus-modelljébe ágyazva érthető meg: a fiatal házások csecsemőt vagy kisgyermeket nevelve, gyakran munkahelyen is dolgozva többszörösen terheltek, míg a nyugdíjas, idős házaspárok az „**üres fészkek**” állapotban vannak, tehát a gyerekeik kirepültek, önállósultak, melynek következtében tehermentesültek. Ez az eredmény összhangban van több kutatással (Sanders, 2010; Lawrence et al., 2008), melyek a fiatal házások alacsonyabb kapcsolati elégedettségi szintjére azt a magyarázatot adják, hogy a gyerekvállalással, a feladatok megsokszorozódásával fokozódik a stressz, a feszültség. Továbbá, számos kutatás igazolta az „**üres-fészkek**” jelenség pozitív hatását a házassági megelégedettségre (Nimtz, 2011; Lafontaine, 2002; Roussy, 2001; White-Edwards, 1990;),

többek között a társas támogatás, a közösen megvalósított tervek, célok, kötelezettségvállalás, tisztelet, kommunikáció, kompromisszum, humor, biztonságérzés, összetartozás érzése, gyerekek/unokák jelentőségét emelik ki, melyek pozitív hatással van az előrehaladott korral, a hanyatlással járó nehézségek elviselésére. Mindkét családi életciklus kapcsán fontos Erikson (1959) elképzelése, miszerint az életciklusba lépés fejlődési (normatív) krízist idézhet elő, amikor a régi működésmódok elavulnak, és újak válnak szükségessé. A házasságon belüli kapcsolati elégedettség nagymértékben attól függ, hogy a házaspárnak az új életszakasz feladatait milyen szinten sikerül megoldania, az új kihívásokhoz sikerül-e alkalmazkodnia.

Az epizódok POZITÍV ÉRTÉKELÉS, NEM ÉS GENERÁCIÓK szerint

A kevert mintás varianciaanalízis eredményei szerint a négy házasság-epizód **pozitív értékelés** szerint szignifikánsan különbözik ($F(3, 228)=6,81; p<0,001$), a **nem**, az **életkor**, valamint a lehetséges interakciók nem mutattak igazolható hatást. Szignifikánsan a legkevesebb pozitív értékelés a *megoldatlan problémák* elbeszéléseiben fordult elő a *megismerkedés* és a *pozitív csúcstémákhoz* viszonyítva, azonban a *megoldott problémák* történeteiben is szignifikánsan alacsonyabb a pozitív értékelés mértéke a *pozitív csúcstémákhoz* viszonyítva. A csoportokon belüli elemzés az **életkor** főhatását igazolta ($F(1, 76)=6,66; p<0,05$), mely szerint az idős házaspárok elbeszéléseikben szignifikánsan több pozitív értékelést fejeztek ki ($p<0,05$). Az idős és a fiatal házastársak között szignifikáns eltérés a közösen *megoldott problémák* történeteiben azonosítható (ld. 4. ábra), tehát az idős generáció a közös problémákon, nehézségeken való túljutásnak a pozitív értékét inkább tudatosította, mely eredmény hozzájárulhat a párkapcsolati elégedettség generációk közötti különbségének megértéséhez.

4. ábra: Idős és fiatal vizsgálati személyek pozitív értékelés szerint

Összegezve, lényeges eredmény, hogy a kapcsolatukkal elégedettebb idős házastársak a *megoldott problémákhoz* szignifikánsan pozitívabb értékeléssel viszonyulnak, mint a kevésbé elégedett fiatal házastársak.

Az epizódok NEGATÍV ÉRTÉKELÉS, NEM ÉS GENERÁCIÓK szerint

Az eredmények azt igazolják, hogy az epizódok **negatív értékelés** szerint szignifikánsan különböznek ($F(2,06; 228)=8,62; p<0,001$), a négy vizsgált házaspár pedig egyforma mintázatot mutat.

Elgondolkodtató eredmény, hogy a *megoldott problémák* elbeszéléseiben megjelent a negatív értékelés hangsúlya a *megismerkedés* ($p<0,01$) és a *pozitív csúcstémákhoz* viszonyítva ($p=0,001$), ami azzal indokolható, hogy az egykori nehézségeket, problémákat kifejezésre kell juttatni azokban az esetekben is, amikor a pozitív megoldás következtében kedvező volt a végkimenetel. A kevert mintás varianciaanalízis eredménye szerint a **nemi**, a **generációs hovatartozás**, valamint a lehetséges interakciók nem jeleztek szignifikáns hatást, tehát az eredmény ezekből a szempontokból nem finomítható.

Fiatal és idős házastársak hasonló elégedettsége mögött rejlő narratív kompenzációs és/vagy szimmetrikus mintázatok

A *Kapcsolati Elégedettség Skála* (Hendrick, S.S., 1998, 1988) eredménye szerint a fiatal házastársak *megfelelő*, az idős házastársak *magas* kapcsolati elégedettséggel rendelkeznek, generáción belül a házastársak kapcsolati elégedettsége *hasonlónak* mondható. Célunk volt megvizsgálni, hogy a *hasonlóan megfelelő*, illetve a *hasonlóan magas elégedettség* a házastársak elbeszéléseiben vizsgált narratív pszichológiai tartalomelemzési kategóriák mintázatainak *komplementaritása*, avagy *szimmetriája* mentén köszön vissza. Elsőként az elemzést epizódonként, majd a teljes szöveget szintjén végeztük.

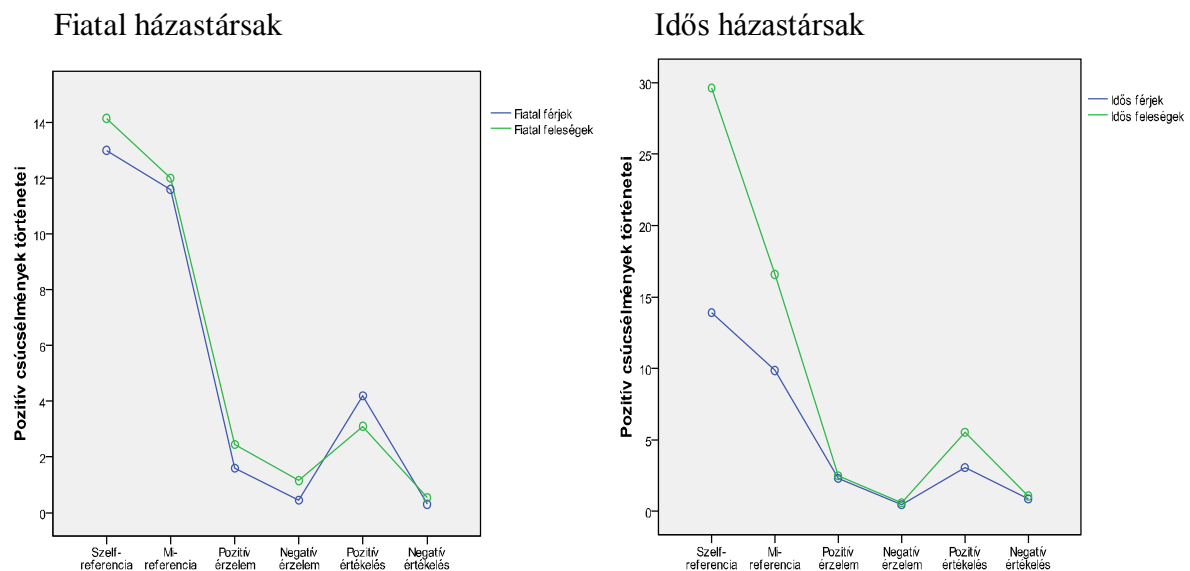
A **megismerkedés történetek** narratív mintázatainak vizsgálata nem jelez szignifikáns interakciót a tartalmi kategóriák és a nemi hovatartozás között egyik generáció esetében sem, ami arra enged következtetni, hogy a megismerkedés epizódban a *fiatal* és az *idős házastársak* egyaránt *szimmetrikus (hasonló) mintázatot* mutatnak a vizsgált tartalmi kategóriák mentén.

A *idős férjek és feleségek pozitív csúcstémáinak* narratív mintázatában eltérést találtunk a szelf-referencia, mi-referencia és a pozitív értékelés mentén, mindegyik tartalmi

kategória esetében a feleségek értéke a magasabb (ld. 5. jobb ábra), ami arra utal, hogy az idős feleségek határozottabban juttatják kifejezésre az összetartozás mi-tudatát, gyakrabban értékelnek pozitívan, és a saját jelentőségük, fontosságuk is tudatosabb a férjeikhez képest.

Összegezve, a pozitív csúcselmények elbeszéléseiben három tartalmi kategória esetében *komplementaritásról* (szelf-referencia, mi-referencia, pozitív értékelés) és három kategória esetében (pozitív érzélem, negatív érzélem, negatív értékelés) *szimmetriáról* beszélhetünk. Ez az eredmény adaléku szolgálhat az idős házastársak *hasonlóan magas kapcsolati elégedettségéről* való gondolkodáshoz.

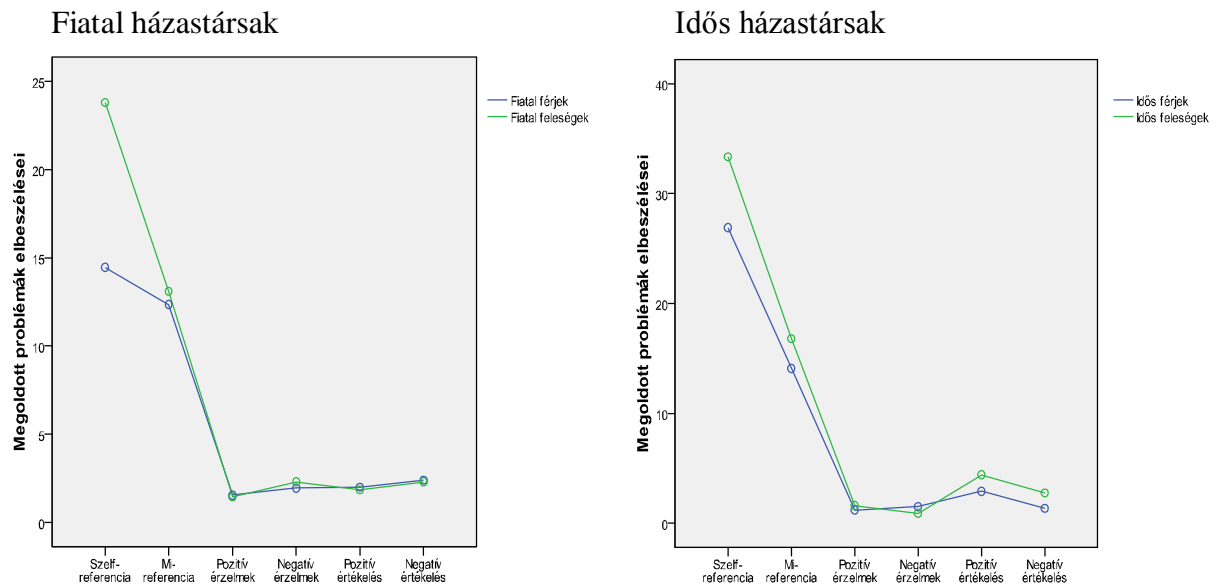
A fiatal férjek és feleségek pozitív csúcselményeinek elbeszéléseiben mind a hat tartalmi kategória mentén *szimmetrikus (hasonló) mintázatot* találtunk (ld. 5. bal ábra).

5. ábra: Fiatal és idős házastársak tartalmi kategóriáinak mintázatai a pozitív csúcselmények történeteinek mentén

A **megoldott problémák** narratív mintázatait vizsgálva a *fiatal házastársak* esetében szignifikáns interakciót találtunk a tartalmi kategóriák és a nemi hovatartozás között ($F(1,96; 75)=3,05; p=0,05$), mely mintázatbeli eltérésre utal. Az eredmény pontosítása a feleségek magasabb szelf-értékét igazolta ($t(38)=-2,00; p=0,05$), ami öntudatoságra, jelentőség tudatra, a problémák megoldásában a fiatal feleségek rátermettségére enged következtetni. A fiatal házastársak *hasonlóan megfelelő párkapcsolati elégedettségének* vizsgálatában támpontot adhat a szelf-referencia szerinti *komplementer*, a többi öt narratív változó szerinti *szimmetrikus mintázat*.

Az *idős házastársak* esetében nem találtunk statisztikai adatokkal alátámasztható komplementaritást, tehát a megoldott problémák epizódjában *szimmetrikus (hasonló)* mintázat azonosítható (ld. 6. ábra).

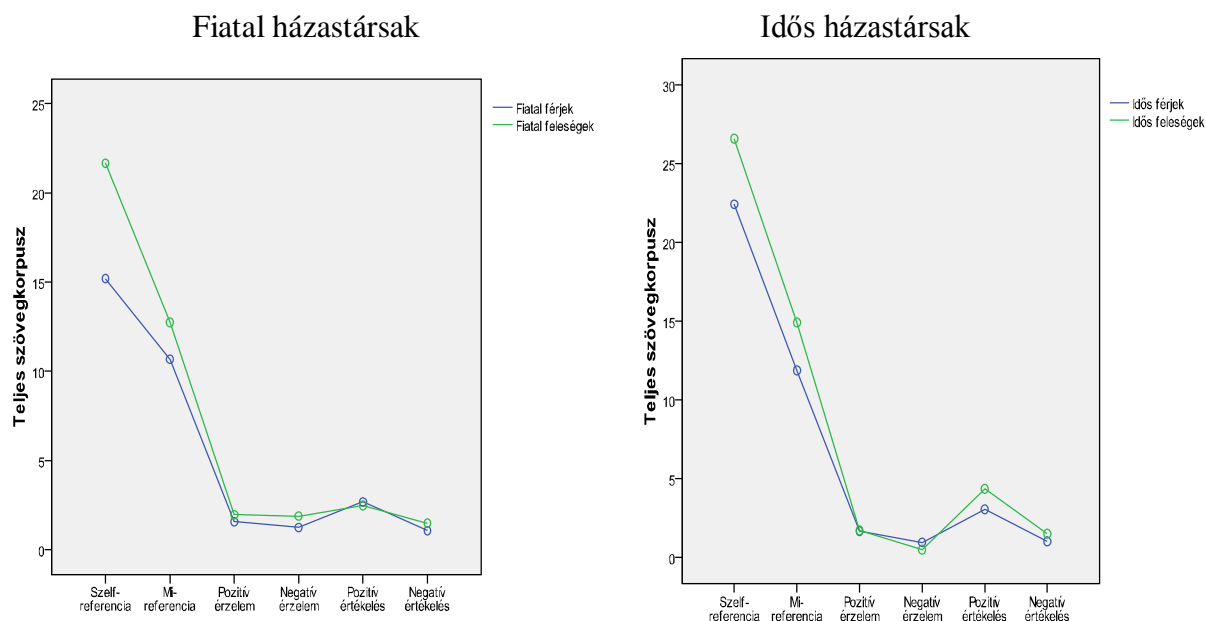

6. ábra: Fiatal és idős házastársak tartalmi kategóriáinak mintázatai a megoldott problémák történeteinek mentén

A **megoldatlan problémák** elbeszéléseiben mindkét generáció mintázatában *szimmetriát* azonosítottunk.

A narratív mintázatokat **teljes szövegtest** szintjén vizsgálva a *fiatal házastársaknál* a szelf- és mi-referencia, valamint a negatív érzelmek mentén *komplementaritásról* beszélhetünk, mindhárom esetben a feleség értéke a magasabb. A szelf-fókusz arra utalhat, hogy a *fiatal feleségek* öntudatosabbak, autonómabbak, önbecsülésüket nyelvi úton jobban kifejezésre juttatják, melynek pontos okát nem ismerjük, azonban, a gyakori negatív érzelmek felvetik annak a lehetőségét, hogy a környezettől (talán éppen a férjtől) kevés megerősítés érkezik a személyük jelentőségével kapcsolatosan, melynek kompenzálására jelenik meg a hangsúlyozott szelf. A többes szám első személy fokozott használata a házastársi identitással, a mi-tudattal való azonosulásról szól. A fiatal házastársak elbeszéléseiben megjelenő pozitív érzelmek, pozitív értékelés és negatív értékelés mentén *szimmetrikus mintázat* azonosítható.

Az *idős férjek* és *feleségek* teljes szövegtesten megfigyelhető mintázata mind a hat tartalmi kategória mentén *szimmetriára* utal, mely többek között a házastársak hasonlóan magas kapcsolati elégedettségének, az együtt töltött hosszú házasság éveinek, „az összeszokottságnak” tulajdonítható (ld. 7. ábra).

7. ábra: Fiatal és idős házastársak teljes szövegkorpuszon azonosított narratív mintázata

Összesítve a négy epizód mintázatát elmondhatjuk, hogy mindkét generáció esetében főként *szimmetriával* találkozunk, a fiatal házások elbeszéléseiben a megoldott problémáknál, az idős házások elbeszéléseiben a pozitív csúcstémáknál jelenik meg *komplementaritás* is.

A **teljes szövegkorpusz** szintjén eltér a két generáció mintázata: a *fiatal házások* esetében *három kategória mentén komplementaritás, három kategória mentén szimmetria* azonosítható, az *idős házastársak* mintázata pedig *szimmetriát* mutat mind a hat tartalmi kategória szerint.

II. VIZSGÁLAT:

A házastársi kapcsolattal való elégedettség néhány hatótényezőjének és az énkép–társkép–anyakép–apakép–istenkép különböző konstellációinak vizsgálata

Hipotézisek

A PÁRKAPCSOLATI ELÉGEDETTSÉG HATÓTÉNYEZŐINEK VIZSGÁLATA

1. ELEMZÉS–2. ELEMZÉS: Feltételezzük, hogy a vizsgálati személyek NEME és a HÁZASSÁGBAN ELTÖLTÖTT ÉVEK SZÁMA hatást gyakorol a párkapcsolati elégedettségre. Eszerint:

- Hipotézis:** Az irodalmi adatokra alapozva, melyek a nők kapcsolati elégedetlenségét, válási kezdeményezését, érzékenységét emelik ki, feltételezzük, hogy eltérés

mutatható ki a nők és a férfiak kapcsolati elégedettsége között: a férfiak elégedettsége a magasabb.

2. **Hipotézis:** Feltételezzük, hogy változik a párkapcsolati elégedettség a házasságban eltöltött évek függvényében. Azt az irodalmi adatot szeretnénk ellenőrizni, miszerint a hosszú ideje (20–29 éve; több, mint 30 éve) házas személyek kapcsolati elégedettsége az újonnan házasodottak elégedettségéhez hasonlóan magas.
3. **Hipotézis:** Feltételezzük, hogy a NEM és a HÁZASÉVEK faktorok együttes hatást gyakorolnak a kapcsolati elégedettségre: a férfiak magasabb elégedettsége csökken a házassévek múlásával, míg a nők elégedettségében nem történik alátámasztható változás.
3. **ELEMZÉS:** Feltételezzük, hogy a vizsgálati személyek ÉNKÉPE és ISTENKÉPE hatást gyakorol a párkapcsolati elégedettségre.
 4. **Hipotézis:** A pozitív énkép növeli a kapcsolattal való elégedettséget.
 5. **Hipotézis:** Az istenkép kontrolláló dimenziója negatív, míg a szerető dimenziója pozitív hatással van a kapcsolati elégedettségre.
 6. **Hipotézis:** Feltételezzük, hogy az ÉNKÉP és az ISTENKÉP együttesen is hatással van a kapcsolati elégedettségre: a pozitív énkép és a szerető istenkép magasabb kapcsolati elégedettséggel jár együtt.
4. **ELEMZÉS:** Feltételezzük, hogy a TÁRSKÉP és a HÁZASSÁGKÖTÉST MEGELŐZŐ ÉLETTÁRSI VISZONY hatást gyakorol a kapcsolati elégedettségre.
 7. **Hipotézis:** A pozitív társkép növeli a kapcsolattal való elégedettséget.
 8. **Hipotézis:** A házasságkötés előtti élettársi kapcsolat negatívan hat a későbbi párkapcsolati elégedettségre.
 9. **Hipotézis:** Valamint feltételezzük, hogy a fenti két tényező hatása összeadódik: a pozitív társképpel rendelkező, házasságkötés előtt élettársi viszonyt nem folytató vizsgálati személyek elégedettebbek a házastársi kapcsolatukkal.

HASONLÓSÁG-VIZSGÁLATOK

5. ELEMZÉS: Énkép–társkép

10. **Hipotézis:** Feltételezzük, hogy a régóta (20–50 éve) házas személyek énképe és társképe a vizsgált értékelés–erő–aktivitás faktorok mentén nagyobb hasonlóságot mutat, mint a rövidebb ideje (0–9 éve) házasok énképe és társképe.

6. ELEMZÉS: Istenkép–énkép–társkép

11. **Hipotézis:** Irodalmi adatra alapozva (Benson–Spilka, 1973) feltételezzük, hogy az önértékelés és a társ értékelése pozitívan kapcsolódik a szerető istenképhez, és negatívan a kontrolláló istenképhez.

7. ELEMZÉS: Társkép–anyakép–apakép

12. **Hipotézis:** Mindkét nem esetében feltételezzük, hogy a társkép értékelés–erő–aktivitás dimenziói pozitív kapcsolatot mutatnak az ellentétes nemű szülő szerető dimenziójával.

8. ELEMZÉS: Anyakép–apakép–istenkép

13. **Hipotézis:** Mindkét nem esetében feltételezzük, hogy a szerető és kontrolláló faktorok mentén az istenkép hasonlóságot mutat az anyaképpel és/vagy az apaképpel.

Vizsgálati személyek

A vizsgálatban 175 házasságban élő személy (106 nő, 67 férfi) vett részt, a házastárs nem minden esetben szerepel a felmérésben. A nők átlagéletkora 38,57 év, a legfiatalabb 23 éves, a legidősebb 71 éves (SD: 12,66). A férfiak átlagéletkora 41,49 év, a legfiatalabb férfi 24, míg a legidősebb 76 éves (SD: 14,22). Házasságban eltöltött időtartam szerint a férfiak átlagosan 15,51 éve (min. két és fél hónap, max. 47 év), a nők 14,61 éve (min. másfél hónap, max. 50 év) házasok. A vizsgált személyek 45,7 %-a (N=80) élt élettársi kapcsolatban házastársával a házasságkötést megelőzően, 51,4% nem élt élettársi kapcsolatban (N=90).

Eszközök

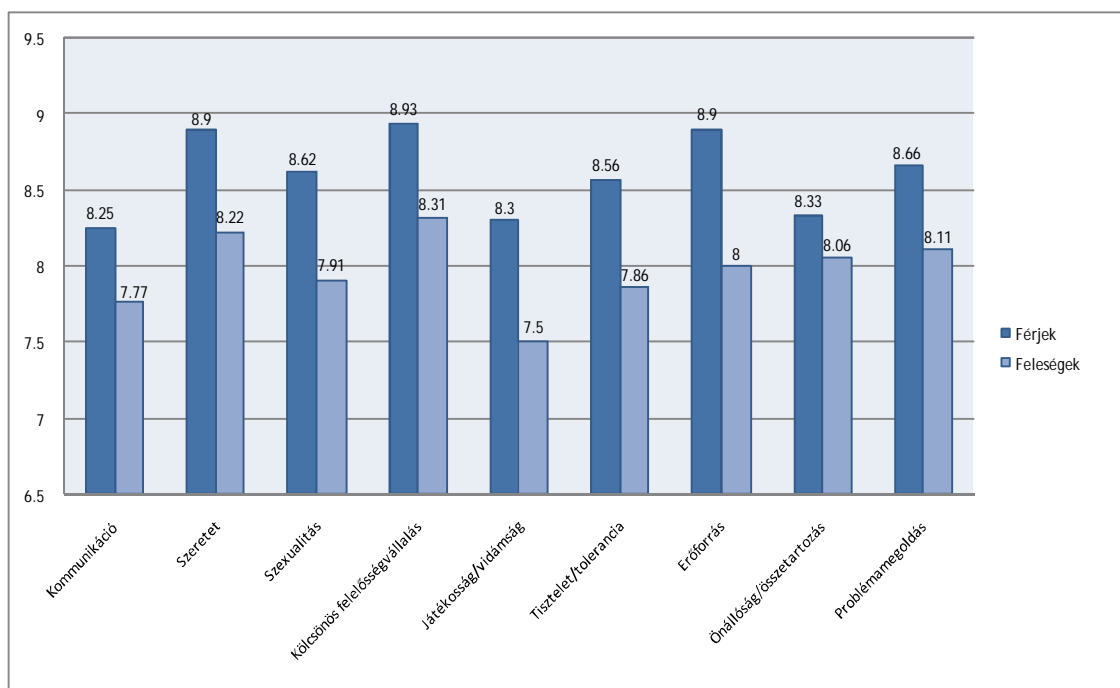
1. Hendrick, S.S. (1998, 1988) *Kapcsolati Elégedettség Skáláján* (RAS) alapuló, a KRE Pszichológiai Intézetében kidolgozott kérdőív, mely a párkapcsolat kilenc jellemzőjét írja körül, melyek a következők: kommunikáció, szeretet (adás, elfogadás), szexualitás, kölcsönös felelősségvállalás, vidámság/játékosság, tisztelet/tolerancia, erőforrás, önállóság/összetartozás, problémamegoldás.
2. Pervin és Lilly által kidolgozott, *Az énkép mérése szemantikus differenciálal* értékelő skálát alkalmaztuk az énkép, valamint a társkép mérésére a megegyező szempontok szerinti hasonlíthatóság indokával. A kérdőív magyar mintán történő adaptációja Lukács és Pressing (1998) nevéhez fűződik.
3. Benson és Spilka (1973) által összeállított, szemantikus differenciálon alapuló *Szerető és Kontrolláló Isten Skálát* (LCGS-Loving and Controlling God Scale) alkalmaztuk az istenkép mérésére. A szerető és a kontrolláló dimenziók mentén való hasonlíthatóság indokával az anyakép és az apakép mérése is ezzel a mérőeszközzel történt.

Az **adatok feldolgozása** az SPSS statisztikai program 17.0 változatával történt a következő eljárások alkalmazásával: két- és többszemponos varianciaanalízis, Pearson-féle korrelációs eljárás, kétmintás t-próba, Welch-féle d-próba.

A hipotézisek elemzése és megbeszélés

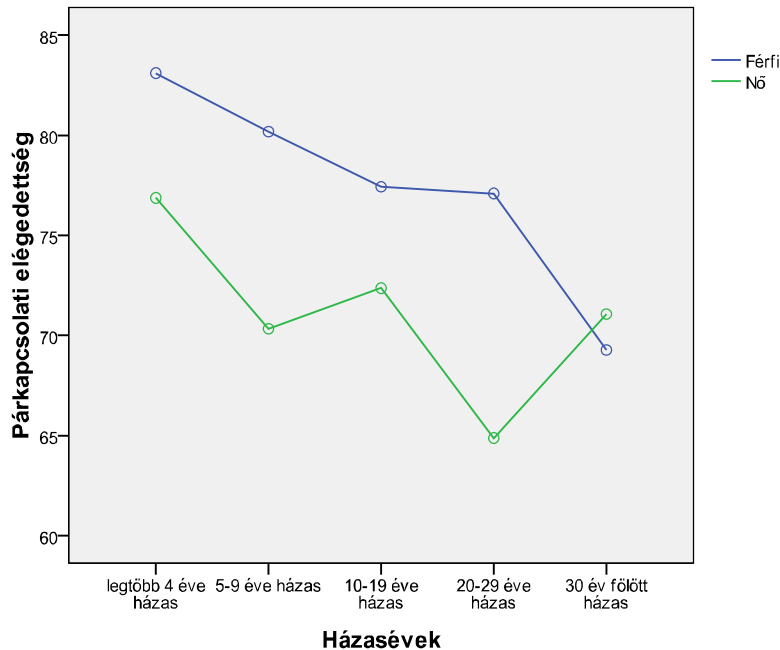
A párkapcsolati elégedettséget vizsgáló kutatások sok szempontból közelítenek, és a kapott eredmények a párkapcsolatok egyediségét, sokszínűségét támasztják alá.

A vizsgálatunkban elsőként a párkapcsolati elégedettség nembeli különbségeit, a házassévek múlásával való változását vizsgáltuk, valamint feltételeztük a két tényező összhatását. Az eredmények, összhangban más kutatási eredményekkel (Fiese–Tomcho, 2001; Napier, 2000, 1990; Brehm, 1985), azt igazolták, hogy a nemi hovatartozás szignifikáns főhatással van az elégedettségre ($F(1,154)=7,166$; $p<0,01$): a házasságban élő férfiak (M: 77,41) szignifikánsan magasabb elégedettségi szintet mutatnak a nőkhöz viszonyítva (M: 71,10), tehát az **első hipotézisünk** beigazolódtott. Az első hipotézishez kapcsolódó eredmény kiegészítéseként megvizsgáltuk a párkapcsolati elégedettséget mérő kilenc dimenzió nemek szerinti eltéréseit. Hét dimenzió esetében a férfiak szignifikánsan magasabb elégedettséget mutatnak, melyek a következők: szeretet, szexualitás, kölcsönös felelősségvállalás, játékoság/vidámság, tisztelet/tolerancia, erőforrás, problémamegoldás. A kommunikáció és az önállóság/összetartozás faktorok esetében nem találtunk szignifikáns különbséget a nők és a férfiak között (ld. 8. ábra).

8. ábra: A párkapcsolati elégedettséget mérő faktorok átlagai nemek szerint

Továbbá, a házasságban eltöltött évek száma is szignifikáns főhatást fejt ki a kapcsolati elégedettségre ($F(4,154)=2,626$; $p<0,05$): a fiatal (legtöbb négy éve) házások szignifikánsan elégedettebbek a kapcsolatukkal a hosszan tartó (20–29 éve, 30 év fölött) házasságban élő felekhez viszonyítva (ld. 9. ábra).

9. ábra: Férfiak és nők kapcsolati elégedettsége házasságtartam szerint

Ez az eredmény azt támasztja alá, hogy annak ellenére, hogy az újonnan házasodottak sok alkalmazkodási problémával szembesülnek, a kezdeti erős érzelmi tényező jelenlétős erőforrásként működik a nehéz helyzetekben.

A **második hipotézisünk** megcáfolódik, miszerint a hosszan tartó házasságok kapcsolati elégedettsége szintén magas, ami White és Edwards (1990, id. Fiese–Tomcho) eredményei alapján annak tulajdonítható, hogy ez a jelenség az „üres-fészek” szindrómával, és nem önmagában a házassévek múlásával hozható összefüggésbe. Az említett kutatók azt találták, hogy az „üres-fészeknek” (a gyerekek önállósulnak, a házaspár tehermentesül) szignifikánsan pozitív hatása van a házastársi megelégedettségre, amit az utolsó gyermek kirepülése után találtak a legerősebbnek, és utómézesetek fázisának nevezték el.

A **harmadik hipotézisünk** vizsgálata során, miszerint a nem és a házassévek faktorok együttes hatást gyakorolnak a kapcsolati elégedettségre, a varianciaanalízissel kapott eredmények nem mutattak szignifikanciát. Azonban korrelációs eljárással a párkapcsolati

elégedettség és a házasevek összefüggését elemezve azt találtuk, hogy a férfiak esetében szignifikáns negatív kapcsolat azonosítható ($r = -0,335$; $p < 0,01$): a házasevek múlásával csökken a kapcsolati elégedettség. A nők esetében nem találtunk szignifikáns összefüggést a két faktor között. Az eredmények alapján a harmadik hipotézis igazoltnak mondható.

A **negyedik hipotézis** beigazolódt: az énkép szignifikáns főhatást mutat ($F(1,142)=5,388$; $p<0,05$), a pozitív énképpel rendelkező személyek elégedettebbek a kapcsolatukkal a negatív énképű társaikhoz viszonyítva.

Az **ötödik hipotézis** elemzése kapcsán, miszerint az istenkép kontrolláló dimenziója negatív, míg a szerető dimenziója pozitív hatással van a kapcsolati elégedettségre, varianciaanalízissel nem találtunk szignifikáns különbséget a kontrolláló ($F(1,142)=1,996$; $p=0,16$), illetve a szerető istenképpel ($F(1,142)=0,173$; $p=0,678$) rendelkező vizsgálati személyek kapcsolattal való elégedettsége között. A kontrolláló istenkép esetén tendenciához közeli eredményt találtunk, így megvizsgáltuk a párkapcsolati elégedettség és a szerető/kontrolláló istenkép esetleges kapcsolatát. Az eredmények azt mutatják, hogy a párkapcsolati elégedettség negatív szignifikáns korrelációban van a kontrolláló istenképpel ($r = -0,174$; $p < 0,05$), és pozitívan kapcsolódik a szerető istenképhez ($r = 0,078$; $p=0,341$), azonban ez utóbbi eredmény nem szignifikáns. Tekintettel arra, hogy korrelációs eljárással az egyes tényezők közötti ok-okozati viszony megállapítása nem lehetséges, az ötödik hipotézis részben mondható bizonyítottnak.

A **hatodik hipotézis**, miszerint az énkép és a szerető/kontrolláló istenkép interakciója révén is hatást gyakorol a kapcsolati elégedettségre, nem nyert bizonyítást.

A **hetedik hipotézis**, mely a társkép kapcsolati elégedettségre gyakorolt hatását feltételezi, beigazolódt: a társkép szignifikáns főhatást mutat ($F(1,150)=6,430$; $p<0,05$), a pozitív társképpel rendelkező személyek elégedettebbek a kapcsolatukkal ($M: 77,73$), mint a negatív társképpel rendelkezők ($M: 72,05$). Továbbá, a házasságkötés előtti élettársi kapcsolat hatását vizsgálva nem találtunk kimutatható szignifikáns főhatást ($F(1,150)=0,326$; $p=0,569$), tehát eredményeink szerint nem különbözik a házasságkötés előtt együtt élő, illetve nem együtt élő csoport elégedettsége, így a **nyolcadik hipotézis** nem igazolódt be, akárcsak a **kilencedik hipotézis**, mely a társkép–élettársi viszony összhatását feltételezte.

Az eredmények feldolgozásának második része különálló egységet képvisel: hasonlóságot, összefüggést feltételez az énkép, a társkép, az anyakép, az apakép és az istenkép különböző kombinációi között.

A **tizedik hipotézis**, miszerint a hosszú ideje (20–50 éve) házas személyek énképe és társképe a vizsgált értékelés–erő–aktivitás faktorok mentén nagyobb hasonlóságot mutat,

mint a rövidebb ideje (0–9 éve) házások énképe és társképe, beigazolódott: a rövid ideje házias csoport esetében két, a hosszú ideje házias csoportban öt korreláció mutatható ki (ld. disszertáció, II.6.B.1. fejezet). Ez az eredmény arra enged következtetni, hogy a hosszan tartó házasságokban az idő múlásával a házaspárok énképe és társképe egymáshoz igazodik, hasonlóvá válik.

A **tizenegyedik hipotézis**, Benson és Spilka (1973) eredményeivel egybehangzóan, beigazolódott: az önértékelés ($r = 0,368$; $p < 0,001$) és a társ értékelése ($r = 0,325$; $p < 0,001$) pozitívan kapcsolódik a szerető istenképhez és negatívan a kontrolláló istenképhez (társértékelés: $r = -0,209$; $p < 0,01$, önértékelés: $r = -0,133$; $p = 0,098$).

A **tizenkettedik hipotézis**, mely mindkét nemnél a társkép és az ellentétes nemű szülő képe közötti hasonlóságot feltételezi, szintén beigazolódott: a férfiak társképe (feleségképe) a szerető anyaképpel ($r = 0,258$; $p < 0,05$), a nők társképe (férjképe) a szerető apaképpel ($r = 0,230$; $p < 0,05$) mutat hasonlóságot. Tehát elmondható, hogy a társképet (a párválasztást) az ellenkező nemű szülő képe meghatározza. Ez a megállapítás egybehangzik Bereczkei, Gyuris, Köves és Bernáth (2004) vizsgálatának eredményével, akik arra a következtetésre jutottak, hogy a gyerekkori tapasztalatok hatására a fiúk internalizálják anyjuk fenotípusát, és ezt, mint egyfajta mentális modellt, használják fel későbbi párválasztásuk során.

Az utolsó, **tizenharmadik hipotézis**, a szerető és kontrolláló faktorok mentén az istenkép hasonlóságát keresi az anyaképpel és/vagy az apaképpel. Összegezve az eredményeket, elmondhatjuk, hogy a hipotézis beigazolódott: mindkét nem esetében a szerető istenkép egyaránt összefüggést mutat a szerető anyaképpel (férfiak: $r = 0,424$; $p = 0,001$, nők: $r = 0,359$; $p < 0,001$) és a szerető apaképpel (férfiak: $r = 0,476$; $p < 0,001$, nők: $r = 0,382$; $p < 0,001$), a kontrolláló istenkép mindkét nem esetében a szerető anyaképpel negatív irányú szignifikanciát mutat (férfiak: $r = -0,389$; $p < 0,01$, nők: $r = -0,316$; $p < 0,01$). Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a kezdeti kötődés, az anyával, illetve az apával kapcsolatos tapasztalatok hatással vannak a későbbi istenkép alakulására. Ez az eredmény egybehangzik Schweitzer (1999) állításával, miszerint a gyermek istenképébe mindkét szülő vonásai beleolvadnak. Schweitzer szerint a szülőkről alkotott kép és az istenkép rokonsága abban azonosítható, hogy olyan képzetek, mint a „feltétlen szeretet” vagy a „legfőbb tekintély” nyilván a szülőkhöz és éppen olyan nyilvánvalóan Istenhez kapcsolódnak. Ezt az összefüggést nemzetközi szinten Vergote (2006) valláspszichológus kutatócsoportja által végzett felmérések is sokszorosán bebizonyították.

ÖSSZEGZÉS

A doktori értekezés középpontjában a házastársi kapcsolat több vetületét, kiemelt helyen a házastársi elégedettség meghatározó tényezőit és a családi életciklusok szerinti különbségeket vizsgáltuk.

Az **első kutatás** a kapcsolati elégedettséget két, eltérő életciklusban vizsgálja, módszerként, eszközként narratív pszichológiai tartalomelemzést, a Kapcsolati Elégedettség Skálát (Hendrick, S.S., 1988), szociodemográfiai és egyéb kérdéseket alkalmaz.

A kutatás hipotézisei három téma köré szerveződnek:

1. az interjú alkotási négy epizód (megismerkedés, pozitív csúcsmélyélmények, megoldott problémák, megoldatlan problémák) hasonlítása a vizsgált hat tartalmi kategória mentén: szelf-referencia, mi-referencia, pozitív/negatív érzelmek és pozitív/negatív értékelés

2. az idős és a fiatal generációk eltérő kapcsolati elégedettségének megragadása a tartalmi kategóriák nyelvi markereinek szintjén

3. a két generációhoz tartozó házastárs-csoport eltérő szinteken, de hasonló kapcsolati elégedettséget mutat (a fiatalok elégedettsége megfelelőnek, az idősek elégedettsége magasnak mondható), melyre a tartalmi kategóriák mintázatának komplementaritásában és/vagy szimmetriájában keressük a választ.

A **második kutatás** a házastársi kapcsolattal való elégedettség néhány hatótényezőjét és az énkép–társkép–anyakép–apakép–istenkép különböző konstellációinak összefüggéseit vizsgálja.

A disszertációban bemutatott kutatások eredményei remélhetően több szempontból járulnak hozzá a házastársi kapcsolat, és annak alappilléreit képező házastársi elégedettség megértéséhez. Számos tényezőt körüljártunk, azonban a kapcsolati elégedettséget érő hatásoknak csupán egy részét sikerült feltérképezni e dolgozat keretei között. A **további vizsgálati lehetőségekről** szóló fejezet a felmért, de a disszertációban fel nem dolgozott adatokat összesíti, melyek a jövőben további támpontokat adnak a kapcsolati elégedettség tágabb körű vizsgálatához.

Terveink között szerepel a disszertációban ismertetett két kutatás folytatása longitudinális keretek között, mely ugyanazokat a házastársakat más-más életciklusban felmérve járul hozzá a kapcsolat változásainak, esetenként a kapcsolattal való elégedetlenség kialakulásának, előidéző tényezőinek, és ugyanakkor a hosszan tartó stabilitást, kapcsolati elégedettséget biztosító faktorok azonosításához.

A disszertáció egy irányvonalat sugall, miszerint a házasságban élő személy jóllétéről a házastárssal való kapcsolatát figyelembe véve lehet érdemben bármit is állítani (akkor is, amikor egyéni terápiát igényel), ugyanis a házastársi kapcsolat rendszerjellegéből kiindulva a házasságban való lét az egyén életének legtöbb területét áthatja, meghatározza. A szakember számára többletüzenetet hordozhat a házaspár kapcsolatának egymásba fonódó, hasonlóságban vagy komplementaritásban illeszkedő mintázatként való szemlélése, ugyanis a kapcsolati elégedettséget a mintázatok illeszkedésének sikere, minősége biztosítja, mely házaspáronként változó lehet. A disszertáció felhívja a figyelmet a házastársi kapcsolat aktuális életciklusba helyezésének fontosságára, mely segít a házaspár terheinek, életfeladatainak, küzdelmeinek pontos feltérképezésében és megértésében. Továbbá, a párválasztásról, a társképről, sőt az istenképről való gondolkodáskor tudatosítanunk kell a transzgenerációs hatásokat. Bízom benne, hogy a disszertációban részletezett és értelmezett eredmények hozzájárulnak a házaspárokkal, családokkal dolgozó szakemberek, pár- és családterapeuták munkájának minőségibbé tételéhez.

Hivatkozott irodalom

- BAGDY E.** (2007). Családi életciklusok és fejlődési sajátosságok. In: BAGDY E.–KALO J.–POPPER P.–RANSCHBURG J.: *A család: harcmező és békesziget*. Saxum Kiadó, Budapest
- BARNES G. G.** (1991): A családi életciklus. In: *Család, terápia és gondozás. Alapvető ismeretek a családokról és a családterápiáról*. Családterápiás olvasókönyv sorozat II., Animula Kiadó, Budapest
- BENSON, P.–SPILKA, B.** (1973). God image as a function of self-esteem and locus of control. In: *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 12, No. 3, pp. 297–310.
- BERECZKEI T.–GYURIS P.–KÖVES P.–BERNÁTH L.** (2003). Homogámia, genetikai hasonlóság, imprinting, a szülői modellek szerepe a párválasztási preferenciák kialakulásában. In: *Magyar Pszichológiai Szemle*. LVIII. 4. 473–494.
- BREHM, S.** (1985). *Intimate Relationships*. Random House, New York
- EHMANN B.** (2002). *A szöveg mélyén. A pszichológiai tartalomelemzés*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- ERIKSON, E. H.** (1959). *Identity and the Life Cycle*. International Universities Press, New York
- FIESE, B. H.–TOMCHO, T. J.** (2001). Finding meaning in religious practices: The relation between religious holiday rituals and marital satisfaction. In: *Journal of Family Psychology*, Vol. 15(4), pp: 597–609.
- FÜLÖP, É.–LÁSZLÓ J.** (2006). *Az elbeszélések érzelmi aspektusának vizsgálata tartalomelemző program segítségével*. IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Szeged
- GOLDENBERG, H.–GOLDENBERG, I.** (2008). *Áttekintés a családról. Első kötet*. (Családterápiás sorozat 19.) Animula Kiadó, Budapest

- HALL, M.–HALL, J.** (2011). *Sacrifice and Marital Satisfaction*. Ideas and Research You Can Use: VISTAS 2011
- HARGITAI R.** (2008). *Sors és történet. Szondi Lipót sorsanalízise a narratív pszichológia tükrében*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- HARGITAI R.–NASZÓDI M.–KIS B.–NAGY L.–BÓNA A.–LÁSZLÓ J.** (2005). A depresszív dinamika nyelvi markerei az én-elbeszélésekben. A LAS VERTIKUM tagadás és szelf-referencia modulja. In: *Pszichológia*. 2. 181–199.
- HENDRICK, S.S.–DICKE, A.–HENDRICK C.** (1998): The Relationship Assessment Scale. In: *Journal of Social and Personal Relationships*. Vol. 15.(1).137–142.
- HENDRICK, S.S.** (1988). A generic measure of relationship satisfaction. In: *Journal of Marriage and the Family*. 50. 93–98.
- HILL R.–RODGERS, R. H.** (1964). The developmental approach. In: Harold T. Christensen, H. T. (ed.). *Handbook of marriage and the family*. Rand McNally and Co. Chicago, 171–211.
- HOLMBERG, D.– MACKENZIE, S.** (2002). So far, so good: scripts for romantic relationship development as predictors of relational well-being. In: *Journal of Social and Personal Relationships*. Vol. 19(6): 777–796.
- HORVÁTH-SZABÓ K.** (2007). *A házasság és a család belső világa*. A Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézete és a Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány kiadványa, Budapest
- KOMLÓSI P.** (2009). A családi élet – változások folyamata. In: Gutman B. (szerk). *Családi boldogság, családi pokol? Az együttélés művészete*. Jaffa Kiadó, Budapest, 71–96.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (KSH, 2012)** Népeség tudományi Kutatóintézete, „Életünk fordulópontjai” c. vizsgálat, Budapest. Lelőhely: www.eletunkfordulopontjai.hu, www.ksh.hu/nepesseg_nepmozgalom
- LAFONTAINE, V.** (2002). *Soutien et nuisance dans la poursuite des projets de retraite et satisfaction conjugale*. Mémoire. Université du Québec à Trois-Rivières
- LAWRENCE, E.–ROTHMAN, A. D.–COBB, R. J.–ROTHMAN, M. T.–BRADBURY, T. N.** (2008). Marital satisfaction across the transition to parenthood. In: *Journal of Family Psychology*, Vol. 22(1), 41–50.
- LÁSZLÓ J.** (2005). *A történetek tudománya. Bevezetés a narratív pszichológiába*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- LUKÁCS D.–PRESSING L.** (1998). Az énkép és az önértékelés vizsgálata. In: Mérei F.–Szakács F. (szerk.) *Pszichodiagnostikai Vademecum*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- MATHEWS, M.** (2002). *A study of factors contributing to marital satisfaction*. Dissertation. University of Zululand
- MINNOTTE, K. L.–PEDERSEN, D.–MANNON, S. E.** (2010). The emotional terrain of parenting and marriage: Emotion work and marital satisfaction. In: *The Social Science Journal*. vol. 47, issue 4. Dec., 747–761.
- MYERS, D. G.** (2000). The funds, friends and faith of happy people. In: *American Psychologist*, 55, pp. 56–67.
- NAPIER, A.Y.** (2000, 1990). *A törékeny kapcsolat*. Animula Kiadó, Budapest
- NIMTZ, M. A.** (2011). *Satisfaction and contributing factors in satisfying long-term marriage: a phenomenological study*. Dissertation. Liberty University, Lynchburg, Virginia
- OLSON, D. H.–DEFRAIN, J. D.–SKOGRAND, L.** (2011). *Marriages and families: intimacy, diversity, and strengths*. McGraw-Hill, New York

- PENNEBAKER, J. W.–MEHL, M. R.–NIEDERHOFFER, K.** (2003). Psychological aspects of natural language use: Our words, our selves. In: *Annual Review of Psychology*, 54, 547–577.
- PENNEBAKER, J. W.–LAY, T. C.** (2002). Language use and personality during crises: Analyses of Mayor Rudolph Giuliani's press conferences. In: *Journal of Research in Personality*, 36, 3, 271–282.
- RANDALL, A. K.–BODENMANN, G.** (2009). The role of stress on close relationships and marital satisfaction. In: *Clinical Psychology Review* 29 (2009) 105–115.
- ROUSSY, K.** (2001). *Soutien dans la poursuite des projets de retraite et satisfaction conjugale*. Mémoire. Université du Québec à Trois-Rivières
- SANDERS, K. M.** (2010). *Marital Satisfaction Across the Transition to Parenthood*. University of Nebraska, Lincoln
- SASSO, S. L.** (2010). *A qualitative study of gender role identity and relationship satisfaction in adults raised in equal parenting households*. Dissertation. The State University of New Jersey
- SCHWEITZER, F.** (1999). *Vallás és életút. Vallási fejlődés és keresztyénnevelés gyermek-és ifjúkorban*. Kálvin János Kiadó, Budapest
- SILBERZTEIN, M.** (2009). *NooJ Manual: a Linguistic Annotation System for Corpus Processing*. www.nooj4nlp.net
- SZÉL B.** (2008). A hosszú távú párkapcsolatok sikerességének mérése. In: *Statisztikai Szemle*, 86.évf., 5.szám, 440–457.
- VERGOTE, A.** (2006). *Valláslélektan*. Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet; Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest
- WEINER B.** (ed.) (1974). *Achievement Motivation and Attribution Theory*. General Learning Press, Morristown, New Jersey
- WEINTRAUB, W.** (1981). *Verbal Behavior: Adaptation and Psychopathology*. Springer, New York
- WHITE, L.–EDWARDS, J. H.** (1990). Emptying the nest and parental well-being: an analysis of national panel data. *American Sociological Review*, 55. pp: 235–242.

Publikációk

Tanulmányok az értekezés témájában

- **Kovács Réka Rozália** (2013). A házastársi kapcsolattal való elégedettség néhány hatótényezőjének és az énkép–társkép–anyakép–apakép–istenkép különböző konstellációinak vizsgálata. In: Albert-Lőrincz M. (szerk.). *Az egészség társadalmi érték. Pszichoszociológiai írások*. Scientia Kiadó, Kolozsvár (megjelenés alatt)
- **Kovács Réka Rozália** (2011). Az istenkép pszichológiai, pedagógiai megközelítésben. In: *Magiszter*. IX. 3. 38-42.
- **Kovács Réka Rozália**–Kovács Szabolcs–Lepedus István (2009). *Párkapcsolat, szerelem, család* (képzési segédanyag önkéntes trénernek képzéséhez), Nagyító Alapítvány, Szeged
- Albert-Lőrincz Enikő–Albert-Lőrincz Márton–Kádár Annamária–Lukács-Márton Réka–**Kovács Réka-Rozália** (2007). The Relationship between Awareness of Life and Successful Social Adaptation. In: *Studia Universitatis „Babeş-Bolyai” – Seria Sociologie* nr. 2, pp. 3 – 8, ISSN 1224-8703.
- **Kovács Réka Rozália** (2006). Párkapcsolati elégedettség és istenhit. In: Tözsér E. (szerk.) *Az istenhit mint erőforrás*. Új Ember Kiadó, Budapest, pp. 61–85. ISBN 963 9674 15x

- **Ferenczi Réka Rozália** (2005). *A szülők nevelői és konfliktus-megoldási stílusának vizsgálata 10–12 éves gyerekeknél*. In: A család választás és kényszer között (Családterápia Konferencia, Konferenciakötet), Nagyvárad ISBN general: 973-613-860-7, ISBN specific: 973-613-863-1

Más, az értekezés témájához kapcsolódó tanulmányok

- **Kovács, R. R.**–Kovács, Sz. (2010). The sense of social courage in Romania, especially in the Transylvanian ethnical minority. In: Kamyansky–Podilskiy (eds.) *Values becoming in psychological dimension of social personality existence. Social courage as value*. Materials of the international scientific-practical conference. Lviv
- Albert-Lőrincz Enikő–Albert-Lőrincz Márton–Kádár Annamária–**Kovács Réka-Rozália**–Lukács-Márton Réka (2009). Az erdélyi magyar nemzetiséghez tartozó és a magyarországi serdülők életproblémákkal való megküzdési technikáinak összehasonlítása. In: Albert-Lőrincz E.: *A drogfogyasztás prevenciója. Az integrált megelőzés elmélete és gyakorlata*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 100–150.o., ISBN 978-973-610-905-8.
- Albert-Lőrincz Enikő–Albert-Lőrincz Márton–Lukács-Márton Réka–Kádár Annamária–**Kovács Réka-Rozália** (2008). Az erdélyi magyar nemzetiségi kisebbséghez tartozó és az anyaországi magyar serdülők életproblémákkal való megküzdési technikáinak összehasonlítása. In: Gesztes, O. (szerk.) *Nagyítás. Tanulmányok, beszélgetések, előadások ifjúságsegítőknél*, Nagyító Alapítvány, Szeged (ISBN 978-963-880330-6), 174-190. o.
- Albert-Lőrincz Enikő–Albert-Lőrincz Márton–Kádár Annamária–Lukács-Márton Réka–**Kovács Réka Rozália** (2008). Study on Adolescents' Awareness of Life. Comparative Study between the Projection of Hungarian Adolescents' Awareness of Life of Transylvanian and Hungary. *The New Educational Review*, vol. 14, No. 1., 65 – 90, ISSN 1732-6729 [Thomson Institute in Philadelphia]
- Albert-Lőrincz Enikő–Albert-Lőrincz Márton–**Kovács Réka-Rozália**–Kádár Annamária–Lukács-Márton Réka (2008). Az erdélyi és magyarországi serdülők társas beilleszkedésének és élettellel való elégedettségének összehasonlító vizsgálata. In: Gesztes, O. (szerk.) *Nagyítás. Tanulmányok, beszélgetések, előadások ifjúságsegítőknél*, Nagyító Alapítvány, Szeged (ISBN 978-963-880330-6), 190-201.o.
- Albert-Lőrincz Enikő–Albert-Lőrincz Márton–Lukács-Márton Réka–Kádár Annamária–**Kovács Réka-Rozália** (2007). Életminőség kutatás serdülők körében In: Albert-Lőrincz E.: *Salus Satis. Az egyén és a közösség egészségvédelme*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 173–262.o. ISBN 978-973-610-559-3 614.
- **Kovács (Ferenczi) Réka Rozália** (2002). *A katekétika szerepe a gyermekek istenképének formálásában*. Partiumi Egyetemi Szemle, Nagyvárad. 2. szám, december

Könyvszerkesztés

- **Kovács Réka Rozália** (szerk.). *Egymást segítve hogyan segíthetünk? Erőforrás–Együttműködés–Eredmény*. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2010
- **Kovács Réka Rozália**–Vargancsik Iringó (szerk.). *Ki, mi segít a segítőnek? Gyökereink–Útjaink–Távlataink* (A Segítők II. Konferenciájának tanulmánykötete, megjelenés alatt)
- **Kovács Réka Rozália**–Tatai Csilla (szerk.). *Hálók a segítségben*. (A Segítők IV. Konferenciájának tanulmánykötete, megjelenés alatt)

Konferencia-részvételek (előadások, poszterek) az értekezés témájában

Rendező intézmény, helység	A konferencia címe	Előadás, workshop, poszter	Kelkezés
Segítők Baráti Köre, Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem, Gyulafehérvári Caritas, Bonus Pastor Alapítvány, Fa-milia Családsegítő Centrum, KULCS-Szociálpedagógusok Egyesülete, Marosvásárhely	Segítők VI. Konferenciája – Játék, humor a segítségben	Humor a párkapcsolatban (workshop)	2012. márc. 3.
Református Pedagógiai Intézet (RPI), Budapest	Hitoktatás – a következő évtized	Az istenkép kialakulása és fejlődése gyermek- és ifjúkorban (előadás)	2011. febr. 4–5.
Segítők Baráti Köre, Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Gyulafehérvári Caritas, Bonus Pastor Alapítvány, Fa-milia Családsegítő Centrum, KULCS-Szociálpedagógusok Egyesülete, Marosvásárhely	Segítők V. Konferenciája – Spiritualitás a segítő kapcsolatban	Egészségi állapot, párkapcsolati elégedettség és hit (poszter)	2010. nov. 12–13.
Segítők Baráti Köre, Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Gyulafehérvári Caritas, Bonus Pastor Alapítvány, Fa-milia Családsegítő Centrum, KULCS-Szociálpedagógusok Egyesülete, Marosvásárhely	Segítők V. Konferenciája Spiritualitás a segítő kapcsolatban	A párkapcsolati elégedettség tényezői. Az istenhit mint erőforrás (poszter)	2010. nov. 12–13.
Nagyító Alapítvány konferenciája, Berekfürdő	Itt és most. Konferencia a felelősségvállalásért.	Felelősségvállalás a családban. A család felelőssége (műhely)	2009. márc. 20–22.
Semmelweis Egyetem 4. sz. Interdiszciplináris Doktori Iskola, Budapest	Tizenketedik önálló tudományos ülés	Az egészségi állapot, az énkép, a társkép, a szülőkép, az istenkép és a párkapcsolati elégedettség összefüggései	2006. dec. 15.
Segítők Baráti Köre, Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetem Humántudományok Tanszéke, CE Philothea Klub, Marosvásárhely	Segítők I. Konferenciája Egymás segítve hogyan segíthetünk? Erőforrás-Együttműködés-Eredmény	Családok terápiája és/vagy lelki gondozása? (workshop, társelőadó: Kovács Szabolcs)	2006. szept. 29 – okt. 1.
CE Philothea Klub, Keresztény Orvosok Szövetsége	Hangsúly a prevención. A modern megközelítés–az ősi szemlélet	Egészségi állapot, párkapcsolati elégedettség és hit	2005. nov. 11–12.
Nagyvárad Egyetem, Albin Alapítvány, A Romániai Viselkedéstudományi és Kognitív Terápiás Központ, Nagyvárad	Családterápiák Nemzetközi Konferenciája „A család a választás és a kényszer között”	A szülők nevelési és konfliktus-megoldási stílusának hatása a 10–12 éves gyerekek személyiségére (előadás)	2005. május 20–22.
Nagyvárad Egyetem, Albin Alapítvány, A Romániai Viselkedéstudományi és Kognitív Terápiás Központ, Nagyvárad	Családterápiák Nemzetközi Konferenciája „A család a választás és a kényszer között”	A párkapcsolati elégedettség tényezői (poszter)	2005. május 20–22.
Systems in Transition (SIT), Berlin	Dealing with differences- Identity and interdependence	National and Religious Diversities in Romania (poszter)	2005. május 11–15.
KPBK, Faludi Ferenc Akadémia, MPT Valláspszichológiai Szekciója, Budapest	Istenhit mint erőforrás	Párkapcsolati elégedettség és istenhit	2004. nov. 5-7.
MPT	XVI. Nagygyűlés	A gyerekek istenképe	2004. május 29.